

зурпації) та, можливо, інших складових (елементів), обумовлених впливом реальних та потенційних загроз національній безпеці внутрішньо- та зовнішньополітичного, економічного, соціального, гуманітарного, екологічного та іншого характеру і походження. Здоровий глузд підказує, що найефективнішим шляхом забезпечення безпеки людини і громадянина, суспільства і держави є своєчасне виявлення й усунення небезпек і перешкод об'єктивно детермінованого суспільного розвитку та недопущення їхнього переростання в реальні загрози безпеці суспільства, національній безпеці загалом.

Предметом подальших розвідок у цьому напрямку, на нашу думку, може бути проблема громадянського виміру національної безпеки, її забезпечення на недержавному (суспільному) рівні за участі інституцій громадянського суспільства, зокрема за участі різних асоціативних та інституційних форм самоорганізації громадськості, через запровадження дієвого громадського контролю за реалізацією державної стратегії національної безпеки України, розвинену мережу громадських об'єднань як рівноправних з органами державної влади суб'єктів її забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: Підручник / За ред. Я.Ю. Кондратьєва. — К.: Юрінком Інтер, 2003.
2. Безпека суспільства у регіоні Румунія–Україна–Республіка Молдова: тристоронній підхід / Програма Схід-Схід: «Партнерство без кордонів». — Бухарест–Кишинев–Київ: Б.в., 2008.
3. Новицький Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: Монографія. — К.: Інтертехнологія, 2008.
4. Силласте Г. Социальная безопасность в системе внутренней безопасности общества и механизм ее обеспечения // Национальная безопасность и геополитика России. — 2001. — № 4–5.
5. Минаев Г.А. Безопасность организации: Учебник. — К.: КНТ, 2009.
6. Общая теория национальной безопасности: Учебник / Под общ. ред. А.А. Прохожева. — М.: Изд-во РАГС, 2005.
7. Возжеников А.В. Национальная безопасность: теория, политика, стратегия. — М.: НПО «МОДУЛЬ», 2000.
8. Шипілова Л.М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: Автореф. дис... канд. політ. наук: 21.01.01 / РНБОУ, Ін-т проблем національної безпеки. — К., 2007.
9. Ліпкан В.А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення. — К.: «Тест», 2003.
10. Лупаіна О.В. Основы национальной безопасности России в XXI веке // Национальная безопасность и геополитика России. — 2001. — № 4–5.
11. Pierre Garcin “La sécurité publique au quotidien: acteurs, territoires et technologies”. — Paris: Armand Colin, 2007.

УДК 321.01+342.2

О. Кукарцев

Національний університет “Львівська політехніка”

ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

© Кукарцев О., 2009

Досліджено стан та перспективи реформи регіональної політики України. Розглянуто роль демократичних політичних інститутів в процесі реформування та оптимізації відносин «центр-регіони» в Україні.

The state and prospects of reform of regional policy of Ukraine are examined. The role of democratic political institutes during the process of reforming and optimization of “centre – regions” relations in Ukraine are viewed.

Відсутність зваженої регіональної політики веде до дезінтеграції будь-якої країни, що є особливо небезпечним чинником для держав з нетривалою історією демократичного розвитку. В Україні впродовж десятиліття незалежності регіональна політика не належала до пріоритетів внутрішньої політики держави, що

означало, своєю чергою, відсутність структурованої і ефективної взаємодії центру і регіонів. Сьогоднішній етап становлення інститутів громадянського суспільства та державотворення актуалізує й вимагає створення нової концепції регіональної політики та формування нової архітектури відносин «центр-регіони».

Питанню реформування регіональної політики в Україні приділяється помітна увага у науковій літературі. Утім переважна більшість авторів розглядає цю проблему не окремо, а в певному контексті – залежно від фахового спрямування праці та завдань, які ставить перед собою дослідник. Спектр тем, у контексті яких розглядається реформа регіональної політики, охоплює передусім питання державно-територіального устрою [5; 10; 16; 20], організації державного управління [11; 23–24], регіонального та місцевого самоврядування [22; 26], державного регулювання територіального розвитку [18–19; 21], транскордонного співробітництва [3; 9; 25]. При цьому спостерігається брак концептуального обґрунтування реформи регіональної політики, що враховувало б сучасні напрацювання політології у цьому напрямі.

Мета роботи – аналіз стану та перспектив реформи регіональної політики України.

Фактично сферу державного будівництва, місцевого самоврядування і регіонального розвитку регулюють більше 70 базових законів України, указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України. Багато з них визначають основоположні чинники функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування. Однак здебільшого вони морально застарілі, не відповідають сучасним реаліям та практиці функціонування цих органів.

Починаючи ще з 1990-х років, влада намагається здійснити комплекс реформ, які проголошувались неодноразово і в різних сферах суспільного життя. Були прийняті відповідні закони та видані окремі підзаконні акти, що мали б покращити соціально-економічний стан регіонів та удосконалити інститути державної влади та місцевого самоврядування. Перші кроки у цьому напрямку пов'язані із затвердженням указами Президента Л. Кучми Концепції адміністративної реформи [13] та Концепції державної регіональної політики [14].

Концепція адмінреформи була ухвалена у 1998 році і донині залишається основним документом, який визначає головні напрями реформування системи державного управління в Україні. Згідно з положеннями Концепції, мета адміністративної реформи – створення державної машини, яка буде спроможна адекватно та ефективно реалізовувати вимоги, що їх громадянське суспільство висуває державі, та забезпечувати суспільні потреби й інтереси. Відтоді, як було запроваджено Концепцію реформування системи державного управління, не було ані виконано, ані змінено напрямів реформи, які вона визначала: переміщення ролі управління державою з простого економічного управління у бік ініціювання та вироблення державної політики; впровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод людини та надання державних і громадських послуг; перетворення державної служби на незалежний аполітичний інститут, спроможний ефективно реалізовувати державну політику; збільшення громадської участі в процесі формування та впровадження державної політики, створення системи громадського контролю за функціонуванням органів виконавчої влади [8].

Схожа ситуація є із Концепцією державної регіональної політики України, яка була затверджена у 2001 році. Якщо її проаналізувати крізь призму європейського досвіду, то передусім варто погодитись, що це є доволі якісний документ, який містить чимало правильних положень. Оскільки головною метою регіональної політики проголошується створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення дотримання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання. Упорядники Концепції проявили розуміння того факту, що інтеграція України у європейський та світовий соціально-економічний простір неможливий без врахування сучасних стандартів регіональної політики, закріплених у конституційному праві Євросоюзу [3, с. 65–67]. Концепція передбачає також оптимізацію адміністративно-територіального устрою України і «вдосконалення розподілу повноважень та функцій між територіальним центром органів виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування з метою уникнення дублювання, спрощення системи управління, її фінансового забезпечення та економії бюджетних заходів» [14].

Попри позитивний момент наявності самої Концепції, вона однак піддавалася критиці з боку фахівців за нецілісність та однобокість. Ось які зауваження висловлював до Концепції доктор політичних наук, професор Іван Варзар: «Україна – багатонаціональна країна, різноповерхова етноконструкція. Тому її регіональна політика не може не бути пов'язана з цими проблемами. Водночас урядовий проект Концепції регіональної політики не адекватизується з реальними етносоціальними процесами. Цей документ акцентовано переважно на економічних і монетарно-фіскальних питаннях. Під "регіонами" у ньому

розуміються здебільшого географо-територіальні та державно-адміністративні феномени. Найрельєфніше в ньому відображено питання адміністративної, бюджетної та податкової реформ. Аспекти ж реформ етносоціальної, духовно-культурної та муніципальної, з якими регіональна політика проблемно "межує", майже замовчано. А про зовнішньополітичні аспекти – взагалі нічого не сказано» [2].

Отже, автори проекту Концепції державної регіональної політики України уявляють її собі як систему заходів, що здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування, з метою забезпечення дієздатного управління політичним, економічним та соціальним розвитком держави, регіонів та територіальних громад. Тобто регіональна політика постає як регіональне управління територіями. При цьому акцент робиться на соціально-економічній складовій цього процесу. Такий підхід має право на існування, але він має декілька серйозних недоліків. По-перше, надання регіональній політиці статусу державної автоматично підвищує роль держави та її органів у формуванні цієї політики, залишаючи місцевому самоврядуванню роль пасивного виконання накреслених державною владою завдань. По-друге, визначення регіональної політики як системи заходів надає їй, так би мовити, статичного характеру, не розкриває сутності динамічного процесу розроблення та реалізації регіональної політики. Регіональна політика відображає баланс інтересів певного кола суб'єктів владних повноважень, становить їх узгоджену волю.

Можна погодитись з Є. Глухачовим, що регіональна політика – це система не тільки заходів, а й специфічних суспільних відносин між суб'єктами владних повноважень різного рівня з приводу розроблення та реалізації широкомасштабних програм соціально-економічного та культурного розвитку певного регіону, вирішення окремих проблем його сталого розвитку на основі поєднання загальнодержавних та місцевих інтересів і максимально ефективного використання можливостей центру та регіону [4].

Реалізація Концепції передбачала два етапи: перший – 2001–2003 роки, другий, – починаючи з 2003 року. Протягом першого етапу планувалося розробити та удосконалити законодавство з питань регіональної політики і місцевого самоврядування, передусім розмежування функцій та повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Але втілити у життя задумане не вдалося через брак волі у політичному керівництві і політичну кризу в країні. Аналогічні труднощі мають політичні сили, які прийшли до влади після президентських виборів 2004 р. і парламентських виборів та перевиборів 2006 і 2007 рр. відповідно. Перманентне протистояння у трикутнику Президент–Уряд–парламент заважає здійсненню політичної реформи.

Сьогодні різними аспектами місцевого та регіонального розвитку займаються у структурі виконавчої влади: Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Міністерство архітектури, будівництва та житлово-комунального господарства; у структурі Кабінету Міністрів створено посаду віце-прем'єр-міністра з питань адміністративно-територіальної реформи (згодом її було перейменовано на посаду віце-прем'єр-міністра з питань регіональної політики); в структурі Секретаріату Кабінету Міністрів України утворено Управління регіональної політики (у минулому Управління взаємодії з місцевими органами влади), на яку покладені завдання технічного забезпечення діяльності Уряду (з питань вироблення державної регіональної політики взаємодії з органами місцевого самоврядування). Актуальним концептуальним матеріалом щодо реформи відносин центру з регіонами є затверджена урядом у липні 2006 року Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 року [12], в основу якої покладено ухвалений у вересні 2005 року закон «Про стимулювання розвитку регіонів» [15].

У структурі Секретаріату Президента України утворено Головну Службу регіональної та кадрової політики; Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України визначено як центральний координуючий, консультативно-дорадчий орган при Президентові України – Національну раду з питань державного управління та місцевого самоврядування.

Окрім того, в Україні сформувалися компетентне експертне співтовариство, серйозні аналітичні центри, які працюють переважно поза державною сферою. У результаті їхньої роботи суспільство має на сьогодні низку проектів концептуальних документів у цій сфері, а саме такі: "Концепція реформування публічної адміністрації" (Український центр політико-правових реформ), Концепція децентралізації державного управління та розвитку місцевого самоврядування (розробники: Асоціація міст України та громад), концепції трансформації державного будівництва та місцевого самоврядування, реформування територіальної організації влади, реформування державного управління (розробник: Фонд сприяння місцевого самоврядування України) [7; 16], «Бюджетна децентралізація в Україні в контексті реформи місцевого самоврядування» (розробник: Міжнародний центр перспективних досліджень) [1]. Однак їхні

розробки та рекомендації здебільшого не враховуються органами державної влади, особливо на регіональному рівні. Механізм взаємодії між неурядовим сектором і владою не налагоджено.

Ситуація ускладнюється протистоянням різних політичних сил, представлених у вищих органах державної влади та органах різного територіального рівня. Низький рівень політичної культури й брак раціональної схеми влади, яка відображала б сьогоденні потреби України, призводить до конфліктів і політичних негараздів. Вони поширені на центральному, регіональному та місцевому рівнях і мають переважно характер боротьби за владу між легальними та прихованими суб'єктами політики. У цій ситуації усі намагання реформувати державний устрій малоефективні, а так звані "програми розвитку" регіонів часто мають фіктивно-демонстративний характер, і, по суті, спрямовані на отримання безконтрольного доступу до бюджетних коштів, кредитних та інвестиційних потоків [17].

Вітчизняний політичний процес свідчить про те, що одним з найпроблемніших питань стала інституціоналізація – укорінення таких політичних структур, які б забезпечували самовідновлюваний, міцний, чітко налагоджений характер процесу задоволення найважливіших потреб людей. Під інституціоналізацією, окрім того, розуміється процес утворення специфічного набору соціальних норм та правил, які створюють контекст людського співіснування та взаємодії. Сукупність цих правил ефективно поєднує поведінку як державних акторів, так й учасників громадянського суспільства, наближає реальність до очікувань, водночас розвиваючи «силу дії». До найпоширеніших способів інституціоналізації належать: політична інженерія та встановлення неформальних практик й правил політичної гри.

Більшість дослідників наголошують на тому, що інституціональна організація влади не є чимось зовнішнім і стороннім, а є окремим виміром влади, що впорядковує владні відносини. Окрім упорядкування, додатковими аргументами на користь інституціоналізації владних відносин також виступають: влада завжди передбачає обмеження свободи особистості, а інститут вносить елемент раціональності, чим знижує рівень соціальної напруги і зменшує можливість зловживання владою [11].

Характер і ступінь інституціоналізації суспільства, маючи на увазі виникнення у ньому інститутів та особливості їхнього формування і функціонування, свідчать про рівень розвитку і тип суспільства, його політичну систему. У перехідних суспільствах часто відбувається витіснення формальних інститутів неформальними. Така деформалізація політичних відносин та інститутів виникає, як правило, внаслідок поєднання двох чинників: авторитарної спадщини неформальних практик й акумуляції економічних та політичних проблем недемократичних систем.

У сучасній Україні домінують неформальні правила. Щодо неї чимало дослідників, слідом за Г. О'Донелом, говорять про дефіцит універсальних (формальних) норм та санкцій. Така позиція представляє Україну як аномальну систему порівняно з сучасними західними демократіями, для яких принцип верховенства права є основоположним.

В успішних демократіях формальні та неформальні інститути доповнюють один одного. У «нових демократіях» неформальні інститути спотворюють та витісняють формальні правила і процедури. Подібне заміщення можливе «зверху» й «знизу». Виконавча влада, обрана демократичним шляхом, починає розширювати «зверху» свої прерогативи за рахунок конституційного розподілу влад. Коли ж слабке громадянське суспільство з порівняно невеликим «соціальним капіталом», але високим потенціалом насильства, взаємною недовірою та широким розповсюдженням корупції та традицій клієнтелізму починає «знизу» нехтувати інституціональними правилами, то в такий спосіб позбавляє впливу інститути, колонізуючи їх у приватних інтересах.

Сьогодні в Україні неформальні обмеження «зверху» часто змішуються з тими, хто знаходиться знизу, й навпаки. Результатом такого змішування стає «дефектна» демократія [6], у якій сегменти політичних еліт зрощуються з сегментами суспільства шляхом неформальних, але стабільних клієнтелістських зв'язків.

У цьому випадку створення регіональних політичних інститутів, а також урахування регіональних інтересів в інституційному «дизайні» вищих державних органів є свідченням демократизації суспільства, відходу від авторитаризму та централізованої системи управління, для якої характерні політичні та суспільні структури представлені мінімальною кількістю формалізованих та офіційних політичних інститутів. Наявність регіональної інституційної системи є обов'язковою умовою створення та запровадження в країні ефективної регіональної політики на демократичних засадах [11], а також згладжування суперечностей у відносинах центральної влади з локальними спільнотами.

Отже, наявна сьогодні в Україні територіальна організація влади і політичні відносини держави з субнаціональними територіями потребують істотного вдосконалення. Існує невідкладна потреба у розробленні та реалізації нової регіональної політики, яка б передбачила нову ефективну та демократичну

систему управління регіонами, могла б забезпечити баланс загальнодержавних інтересів з регіональними та місцевими інтересами і ґрунтувалась на засадах єдності й цілісності державної території, поєднанні централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їхніх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетна децентралізація в Україні в контексті реформи місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу до документа: [http://www.icps.com.ua/doc/Fiscal Decentralization Ukr.pdf](http://www.icps.com.ua/doc/Fiscal%20Decentralization%20Ukr.pdf).
2. Варзар І. Сильні регіони – міцна держава (етносоціальні аспекти): Обговорюємо проект Концепції регіональної політики / І. Варзар // Україна і світ сьогодні. – 2000. – № 46. – С. 10.
3. Воронова Е.В. Европейский выбор и формирование региональной политики Украины. – О.: Астропринт, 2002. – 143 с.
4. Глухачов Є.Ф. Правові аспекти регіональної політики в Україні / Є.Ф. Глухачов // Регіональна політика в Україні: стан та перспективи розвитку: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (2000 р., 24–25 травня; Харків) / Українська академія держ. управління при Президентові України. Харківський філіал; Громадська наукова організація "Інститут регіональної політики" / Г.І. Мостовий (ред. кол.). – Х., 2000. – С. 24–28.
5. Колишко Р.А. Децентралізація публічної влади в унітарній державі: Автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» [Електронний ресурс] / Р.А. Колишко. – К., 2003. – 16 с. – Режим доступу до джерела: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2003/03kravud.zip>.
6. Маркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях // Полис. – 2002. – № 2. – С. 6–17.
7. Місцеве самоврядування: пошуки та здобутки: Збірник матеріалів та документів / За ред. М. Пухтинського, О. Власенка. – К.: Атіка, 2007. – 896 с.
8. Нанівська В. Україні досі потрібна адміністративна реформа / В. Нанівська // «Вісник Центру» (Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень). – 2004. – Число 36 (250).
9. Пила В.І., Чмир О.С., Гарасюк О.А., Терещенко Т.В. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво. – Хмельницький: Видавництво ХУУП, 2006. – 412 с.
10. Поже Жан-Люк. Державотворення, децентралізація та регіональний розвиток в Україні [Електронний ресурс] / Проект «Сприяння регіональному розвитку в Україні». – Режим доступу до джерела: www.regdev.org.ua.
11. Політика регіональних органів влади: теорія та практика / За ред. В.П. Єлагіна. – Х., 2004. – 178 с.
12. «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року»: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 30. – С. 36.
13. «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні»: Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/9 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – С. 32.
14. «Про Концепцію державної регіональної політики»: Указ Президента України від 25.05.2001 р. № 341/2 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – С. 20.
15. «Про стимулювання розвитку регіонів»: Закон України від 08.09.2005 р. № 2850-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – С. 548.
16. Проблеми децентралізації: національний та міжнародний досвід: Збірник матеріалів та документів / Наук. ред. М. Пухтинський. – К.: Атіка-Н, 2006. – 744 с.
17. Проблеми і перспективи національної регіональної політики [Електронний ресурс] / Міжнародний центр перспективних досліджень: Звіт про семінар. – Режим доступу до документа: www.icps.com.ua/doc/project_regional_policy_ukr.doc.
18. Регіональна політика та механізми її реалізації / НАН України; Інститут регіональних досліджень / М.І. Долишній (ред.). – К.: Наукова думка, 2003. – 504 с.
19. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / Національний ін-т стратегічних досліджень // З.С. Варналій (ред.). – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
20. Рогатін В.П. Трансформація ролі субнаціональних регіонів у сучасних політичних процесах: Автореф. ... канд. політ. наук: 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» [Електронний ресурс] / В.П. Рогатін. – Сімферополь, 2007. – 20 с. – Режим доступу до джерела: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2007/07rvpspp.zip>.
21. Романюк С. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості / С. Романюк // Часопис «І». – 2001. – Число 23. – С. 66–80.
22. Саєнко Ю. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми і прогнози / Ю. Саєнко, А. Ткачук, Ю. Привалов. – К., 1997. – 148 с.
23. Сушинський О.І. Місцеві державні адміністрації в Україні: концептуальний політологічно-правовий аспект: Монографія. – Львів: Державне спеціалізоване видавництво «Світ», 2002. – 96 с.
24. Телешун С.О. Державний устрій України: проблеми політики теорії і практики. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 318 с.
25. Фесенко В. Регіональні виміри глобалізаційних процесів: український контекст / В. Фесенко // Розвиток України в регіональній перспективі: політичні, економічні,

соціальні проблеми регіоналізації: Конференція українських випускників програм наукового стажування у США. – Харків, 25–27 травня 2001 р. – К.: Стилос, 2002. – С. 63–78. 26. Яковина М. Перспективи запровадження регіонального самоврядування в Україні [Електронний ресурс] / М. Яковина // *Аспекти самоврядування*. – 2005. – № 4 (30). – Режим доступу до джерела: <http://www.cpp.org.ua/aspekts/122/348>.

УДК 32:159.922

Л. Кучма

Національний університет “Львівська політехніка”

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ

© Кучма Л., 2009

Розглянуто проблему ціннісного виміру політичного маніпулювання в сучасних політичних процесах, приділено увагу антиціннісному трактуванню маніпулювання у його співвідношенні з базовими суспільними цінностями.

This article is devoted to the problem of valuable measurement of political manipulation in the modern political processes. The author pays a great attention to the analysis of the antivaluable treatment of manipulation in its correlation with basic civil valuables.

За останнє десятиріччя у нашій країні відбулися значні зміни, які торкнулися усіх складових функціонування нашої держави, її політичної та економічної систем. Суспільство зіткнулось з новими політичними явищами та проблемами. Прикладом таких нових процесів є практика негативного маніпулятивного впливу на суспільну думку, особливо під час виборчих кампаній. Відомо, що маніпулювання людьми можливе та ефективно лише за наявності відповідних знань про об'єкт такого впливу. Для отримання таких знань існує чітко відлагоджена система засобів, які дають змогу виявити настрої, позиції, цінності населення, що згодом сприятиме налагодженню ефективного процесу маніпулятивного впливу.

Аналізуючи сучасний політичний процес, більшість дослідників доходять висновку, що саме маніпулювання та поширення маніпулятивних технологій стає основною проблемою дослідження та функціонування політичного буття. Маніпулятивні технології стають основними інструментами у передвиборчій боротьбі та в повсякденній політичній діяльності як різних суб'єктів політичного процесу. Методи політичного маніпулювання постійно удосконалюються, їх роль у житті суспільства стає все більшою. Багато вчених взагалі вважають, що дія чи ефективність маніпуляцій проявляється не тільки у тому, що люди голосують за потрібного кандидата, а передусім у тому, що населення сприймає виборчий інститут як єдино легітимну та ефективну форму прояву народної волі, визнає правила гри, які встановлюються правлячим режимом, навіть якщо не визнає легітимності цього режиму. Людина, яка йде на вибори зі щирим бажанням повпливати на хід розвитку держави, на думку дослідників, вже є жертвою маніпулювання [7, с. 12]. У цьому випадку розмови про цінності свободи, демократії, можливості свідомого волевиявлення на виборах є цілковитою містифікацією. Вибори перетворюються у керований процес, а довіра населення до демократичних інститутів, механізмів та цінностей є ні чим іншим, як результатом тотального та цілеспрямованого маніпулювання свідомістю.

З огляду на цю специфіку маніпулювання, на нашу думку, вкрай важливо звернути увагу передусім на ціннісний вимір та особливості маніпулятивного впливу, на реальні та можливі зловживання суб'єктів політичного процесу на нові виклики суспільству, що ними провокуються.

Нашим завданням є розгляд політичного маніпулювання крізь призму реальних політичних цінностей та антицінностей, які формують передумови політичної діяльності людини.

Новизна проблеми полягає у дослідженні ціннісного виміру політичного маніпулювання, що сприятиме визначенню цінності окремої людини у кожен окремий період розвитку суспільства. У роботі